

*Живой̄ и дело
ср̄иских научника*

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

BIOGRAPHIES AND BIBLIOGRAPHIES

Volume III

II SECTION

COMMITTEE FOR THE RESEARCH INTO THE LIVES AND WORK OF THE SCIENTISTS
IN SERBIA AND SCIENTISTS OF SERBIAN ORIGIN

Book 3

*Lives and work
of the Serbian scientists*

Editor
Academician
MILOJE SARIĆ

BELGRADE
1998

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

БИОГРАФИЈЕ И БИБЛИОГРАФИЈЕ

Књига III

II ОДЕЉЕЊЕ

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И РАДА НАУЧНИКА У СРБИЈИ
И НАУЧНИКА СРПСКОГ ПОРЕКЛА

Књига 3

*Живот и дело
српских научника*

Уредник
академик
МИЛОЈЕ САРИЋ

БЕОГРАД
1998

Примљено на V скупу Одељења природно-математичких наука од 30. маја
1997. год. на основу реферата

*Милорада Васовића, Драгомира Вићоровића, Александра Грубића, Рада
Дацића, Слободана Ђорђевића, Ђорђа Злоковића, Сијевана Караматије,
Зорана Ковачевића, Момчила Којића, Војислава Марића, Звонка Марића,
Федора Месинџера, Николе Панџића, Мирослава Радовановића, Милоја
Р. Сарића, Бориса Сикошека, Бољољуба Сијанковића, Милујина
Сијефановића, Николе Хајдина*

Издаје

Српска академија наука и уметности

Лектор

Желько Ђујић

Превод на енглески језик

Доминика Делић

Зора Мишовић

Уједначавање библиографија

Рајко Марковић

Технички уредник

Јелка Поморишац

Ликовно решење корица

Милош Пејковић

Тираж 1.000 примерака

Штампа

*Издавачка усјанова завод за картографију „Геокарта”,
Београд, Булевар војводе Мишића 39*

Штампано уз финансијску помоћ Министарства за развој, науку и животну
средину Савезне Републике Југославије и Министарства за науку
и технологију Републике Србије и Министарства за културу
Републике Србије

ПРЕДГОВОР

Трећа књига из едиције *Живой̄ и дело ср̄пских научника* обухвата ствараоце из различитих наука у дугом периоду од 1836. до 1877. године. Њихове научне идеје представљају нова сазнања, али одражавају чврсту повезаност са традицијом и ранијим истраживањима. Стога оне не обогаћују само савремене науке и струке, већ су и данас подстицај многим настављачима, не само у Србији, већ и у иностранству.

Тешко је оцењивати вредност нових открића која се појављују у науци код нас и у свету, особито у краћем временском периоду. За то је потребна не само дужа временска дистанца већ треба имати у виду и ширину светског простора, посебно да би се вредновало ново знање и оценила његова корист за човечанство.

При том је изузетно важно учавати и проучавати смене праваца истраживања у ужој научној проблематици, односно дисциплини и у одређеној науци. На тај начин се упознајемо са развојем појединих наука и њених проблема, као и са историјом развоја појединих дисциплина и наука. Неоспорно је да поред опште историје науке или боље рећи филозофије науке, свака наука и научна дисциплина има своју сопствену историју.

У науци се непрекидно појављују нове идеје које избијају на површину и постају жиже научног интересовања. Велики број њих се брзо гаси, а неке остају вековима као подстицај за продубљавање истраживања и надахнуће за нова открића.

У ранијим предговорима написаним за прву и другу књигу едиције *Живой̄ и дело ср̄пских научника* истакнуто је да ће се проучавати научници рођени у 19. и 20. веку и даље, док постоје српски научници. У предговору прве књиге дата су имена научника рођених у 19. веку, а у предговору друге књиге њихова допуна.

Одбор Српске академије наука и уметности за проучавање живота и рада научника у Србији и научника српског порекла већ је започео са израдом списка научника рођених у 20. веку који треба да се проучавају, а који припадају основним природно-математичким наукама и њиховим одговарајућим областима. На њему се за сада налази преко седамдесет имена, али ће он свакако бити дужи, јер ће Одбор још неко време узимати у обзир и разматрати предлоге савременика о научницима које би требало уврстити у овај списак.

Надамo се да ће ова едиција надахнути нове генерације. Специјалисти појединих дисциплина и наука моћи ће да нађу код проучаваних научника и такве елементе који су и данас интересантни за истраживања. Упознавање са резултатима појединих научника вероватно ће код многих истраживача пробудити нова сасгледавања, нове идеје и проблеме, као и жељу да се неки резултати провере у савременим условима. Тако ће савремени истраживачи читајући дела аутора ове едиције одређене њихове идеје моћи да у мере и развијају ка науци будућности.

Академик Милоје Р. Сарић

FOREWORD

The third volume of the edition *Lives and Work of the Serbian Scientists* encompasses the scientists from different sciences in a long period of time between 1836 till 1877. Their scientific ideas represent new knowledge, but also reflect firm links with a tradition and previous research activities. Therefore, they do not only enrich contemporary theoretical sciences and its applications, but also still provide incentive to many followers in Serbia as well as abroad.

It is difficult to estimate the value of new discoveries which appear in science in the world, especially in a short period of time. It is necessary to consider not only longer time distance but the wideness of the world, particularly to be able to value new knowledge and to appraise its benefit for the mankind.

In that quest it is very important to notice and study the changes of directions of research in a more close part of scientific problem, that is, in a discipline and in a certain science. In that way, we are able to get to know the development of a certain science and its problems, as well as history of development in certain disciplines of science. It is indisputable that, beside general history of science, or better to say philosophy of science, each science and scientific discipline has its own history. New ideas constantly emerge on the surface and are in the focus of scientific interest. A great number of those ideas vanish rapidly, but some remain for centuries as incentive for further more profound research and as an inspiration for new discoveries.

In Forewords to the First and Second volume of the edition *Lives and Work of the Serbian Scientists* it was emphasized that there will be further study of scientists that were born in the 19th and the 20th century, far as long as there are Serbian scientists. Names of scientists born in the 19th century are listed in the Foreword to the First volume, and Second volume contains its supplement.

The Committee for the research into the lives and work of the scientists in Serbia and scientists of Serbian origin has already begun with preparing the list of scientists of the 20th century who are to be studied and are in the area of natural sciences and mathematics and their related branches. For the present, the list contains over 70 names, but it will be much longer as the Committee is still taking in consideration proposals from contemporaries on some more scientists that shall be added to the list.

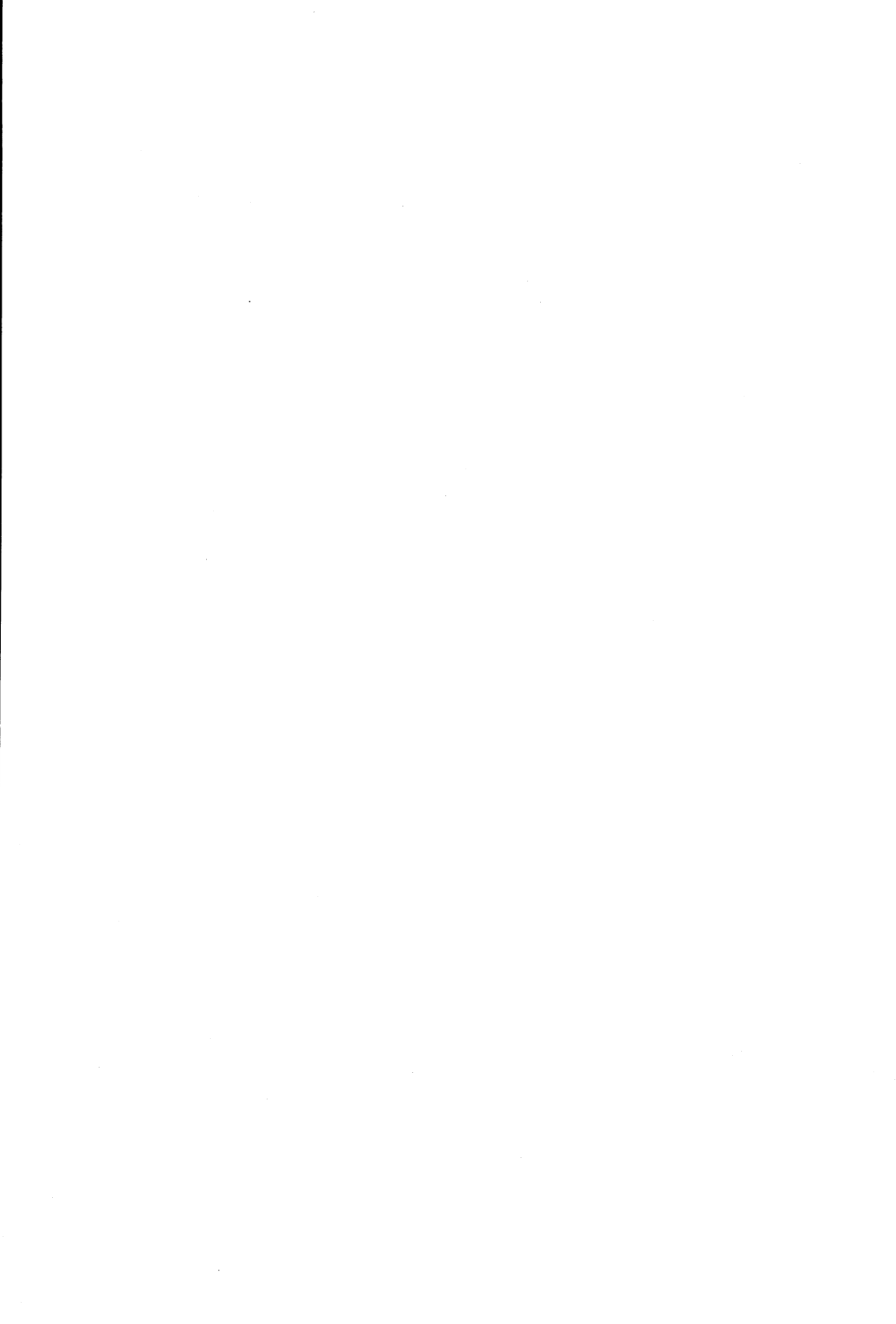
It is our hope that this edition will inspire new generations. Specialists in certain disciplines and sciences will be able to find among studied scientists such elements that are still of interest for research.

Many researchers, being informed on results of some scientists, will probably arise new perspectives, new ideas, as well as the wish to put to test acquired results in modern conditions. Doing so, and reading the works of the authors in this edition, the contemporary researchers will be able to widespread their ideas and to put them in the prospect of development of future science.

Academician Miloje R. Sarić

САВА ПЕТРОВИЋ
(1839–1889)

Новица Ранђеловић

I

Др Сава Петровић је рођен 14. 01. 1839. године у Шапцу, Србија, од оца Јована, занатлије, и мајке Марије, домаћице. Умро је 22. 01. 1889. године.

Рано је остао без оца, па га, вероватно у недостатку финансијских средстава, мајка даје да учи терзијски занат. Он није био задовољан тим избором, те сам уписује и учи основну школу и прогимназију у Шапцу. Након завршетка прогимназије прелази у Београд, где завршава вишу гимназију, а затим уписује Лицеј природно-математичког смера. На Лицеју се упознаје са др Јосифом Панчићем, који му је улио љубав за биљни свет, па ће С. Петровић након завршетка студија почети да се бави флористиком.

Након завршетка Лицеја одлази у Париз као државни стипендиста, где студира медицину и хирургију. У Паризу се разболео, због чега се вратио кући на лечење. Када се опоравио, једно време је радио у канцеларији београдског адвоката Радовановића да би обезбедио средства за завршетак студија у Паризу. Наиме, док је боловао, изгубио је државну стипендију, те је морао сам да обезбеди средства за студије.

Студије медицине успешно завршава 22. 11. 1866. године одбраном докторског рада са насловом „De la nastomanie”.

Након завршетка студија добија посао окружног физикуса у Крушевцу. После осам месеци прелази у Београд у војну санитетску службу, где напредује до чина санитетског пуковника, затим до положаја главног војног лекара Србије, а 1873. године постаје лични лекар краља Милана Обреновића.

Сава Петровић се оженио Драгом 1868, а наредне, 1869. године добили су сина Јована, који је преминуо 1871. То је била велика несрећа јер супружници нису могли да имају више порода. Пратећи

Милана Обреновића, Сава Петровић је обилазио подручје Србије, а нарочито новоослобођене територије на југу Србије и Ниш као центар тих територија. Ту је отпочео да сакупља и проучава флору околине Ниша на подстицај Милана Обреновића.

Рад на проучавању флоре изненада се завршио 22. 01. 1889. године, када је умро – тек што је напунио педесету годину живота. О томе др Спас Сотиров (1985) пише: „...Тако је почео и завршио се педесетогодишњи живот несуђеног шегрта, потоњег лекара и ботаничара др Саве Петровића, у којем се посебно издваја деценија од 1875–1885. године, десетлеће неуморног рада, праксе, истраживања, писања, уопште стваралаштва на којем се може позавидети. Нарочито је плодан размак 1881–1885. година, када као мало који аутор штампа серију својих капиталних дела”.

II

Научни рад др Саве Петровића одвијао се упоредо на два колосека, медицинском и флористичком.

Радови из медицине отпочињу његовим докторским радом „De la pastomanie”, који је урађен, одбрањен и издат 1866. године на француском језику у Паризу. Написан је на 44 стране са 11 поглавља и бави се проблемом носталгије.

Као први човек ондашњег војног санитета наставља да проучава појаву претварања и прикривања болести код војника, и 1875. године публикује огроман рад под насловом „Претварање и прикривање болести код војника” (221 страна).

У то време је харала неизлечива болест – туберкулоза, којој др Сава Петровић посвећује посебну публикацију – „Предохрана од јектике”, која излази из штампе 1880. године на 62 стране.

Радећи пажљиво на пословима здравственог стања војника, штампа 1882. године књигу „Војно-санитетска статистика за 1879. годину”. Ова публикација је урађена на 315 страница.

У овим делима провејава брига аутора за живот војника, из њих избијају племенитост и човекољубље: „Нико не може дозволити да се живот нечији на коцку мете само за то да сазна да ли се претвара или не”, и даље: „Боље да лекар буде преварен него да човеку болест отежа или смрт нанесе”... „Ако лекар примети да је носталгија узрок претварања, треба да таквог војника на неко време кући отпусти иначе могу се изродити рђаве последице”.

Медицински радови др Саве Петровића спадају међу најстарије научне прилоге из области медицине код нас, а посебно из области војног санитета.

Био је члан и потписник декларације о оснивању Српског лекарског друштва 1872. године. У то време то друштво је обједињавало лекаре и природњаке.

III

Др Сава Петровић је много познатији као флориста – ботаничар него као лекар. Тај занат је учио на Лицеју од свог учитеља, а касније и сарадника др Јосифа Панчића, коме је због тога био веома благодаран.

Вероватно под утицајем европских струјања, истицао се и радом на формирању ботаничких вртова. Дошавши у Крушевац за окружног физикуса, одмах је формирао малу ботаничку градину, у којој је гајио биљне врсте које је почео да сакупља у околини Крушевца. Прешавши у Београд, он наставља бригу о ботаничкој башти, којој, Петровићевом заслугом, Милан Обреновић поклања своју имовину. Биљке сакупљене широм Србије, а и са својих путовања из иностранства, Петровић је доносио, гајио, и помагао да се и у другим градовима оформе општинске градине, као на пример у Нишу. У то време Ниш је имао општинску градину која се налазила на месту данашњег парка преко пута нишке тврђаве, крај Нишаве.

Након ослобођења Ниша од Турака, крајем 1877. године, Сава Петровић долази у Ниш, где као лични лекар Милана Обреновића, на иницијативу краља, отпочиње проучавање флоре околине Ниша. Као резултат тога рада, у периоду 1879–1882. године, изашло је опширно и најзначајније дело Саве Петровића – „Флора околине Ниша” (*Flora Agri Nyssani*). Рад је изашао 1882. године на 950 страна. О том свом раду Сава Петровић каже: „Господару, приликом Вашег бављења у Нишу 1879. године, Ви сте изразили жељу да се Флора околине Ниша проучи. Ту жељу Вашег Величанства ја сам узео као заповест и одмах сам почео да сакупљам и проучавам биље око Ниша”. У овом делу описао је око 1400 биљних врста, од којих је у флори Србије било преко 60 нових (таб. 1), а неке од њих нове су и за флористичку науку:

Ramonda nathaliae Pančić et Petrović, *Tragopogon pterodes* Pančić, *Trifolium leucotrichum* Petrović, *Ornithogalum nyssanum* Petrović и *Crocus sulphureo x biflorus* Petrović. Од наведених нових врста за науку данас су валидне прве две, као и *Crocus hybridus* (*C. sulfureo x biflorus*), док је *Trifolium leucotrichum* синоним за врсту *T. leucanthum* Vieb., а *Ornithogalum nyssanum* је синоним за врсту *O. montanum* Cr.

Табела 1. Нове врсте за флору Србије које је Петровић приказао у „Флори околине Ниша”

Статус по Петровићу	Данашњи статус
<i>Anchusa undulata</i> L.	<i>Anchusa hybrida</i> Ten.
<i>Androsace elongata</i> L.	<i>Androsace elongata</i> L.
<i>A. lactea</i> L.	<i>A. lactea</i> L.
<i>A. villosa</i> L.	<i>A. villosa</i> L.
<i>Allium atropurpureum</i> W. K.	<i>Allium atropurpureum</i> W. K.
<i>Alopecurus utriculatus</i> Pers.	<i>Alopecurus utriculatus</i> Pers.
<i>Astragalus vesicarius</i> L.	<i>Astragalus vesicarius</i> L.
<i>Avena amethystina</i> DC.	<i>Avena pubescens</i> Huds.
<i>Bromus confertus</i> M. B.	<i>Bromus confertus</i> M. B.
<i>Bupleurum rapunculoides</i> L.	<i>Bupleurum rapunculoides</i> L.
<i>Cachrys alpina</i> M. B.	<i>Cachrys alpina</i> M. B.
<i>Calamintha alpina</i> L.	<i>Calamintha alpina</i> L.
<i>Centaurea axillaris</i> Willd.	<i>Centaurea triumfetti</i> All.
<i>Chaenopodium ticifolium</i> Smith	<i>Chaenopodium ticifolium</i> Smith
<i>Cirsium acarna</i> (L.) Moench.	<i>Cirsium acarna</i> (L.) Moench.
<i>Corydalis fabacea</i> Pers.	<i>Corydalis fabacea</i> Pers.
<i>Crassula magnolii</i> DC	<i>Crassula magnolii</i> DC
<i>Digitalis ferruginea</i> L.	<i>Digitalis ferruginea</i> L.
<i>Dryas octopetala</i> L.	<i>Dryas octopetala</i> L.
<i>Eucladium syriacum</i> L.	<i>Eucladium syriacum</i> L.
<i>Euphorbia baselicus</i> Ten.	<i>Euphorbia barrelieri</i> Savi
<i>E. lathyrus</i> L.	<i>E. lathyrus</i> L.
<i>Festuca liliacea</i> Huds.	<i>Festuca liliacea</i> Huds.
<i>Fumana anatolica</i> Boiss.	<i>Fumana kralikii</i> Jord.
<i>Gagea bochemica</i> Schult.	<i>Gagea bochemica</i> Schult.
<i>Galium anisophyllum</i> Vill.	<i>Galium anisophyllum</i> Vill.
<i>Gentiana verna</i> L.	<i>Gentiana verna</i> L.
<i>Godiera repens</i> Ker.	<i>Godiera repens</i> Ker.
<i>Heleocharis ovata</i> R. Br.	<i>Heleocharis ovata</i> R. Br.
<i>Hutchinsia petraea</i> R. Br.	<i>Hornungia petraea</i> (L.) Rchb.
<i>Hypericum atomarium</i> Boiss.	<i>Hypericum atomarium</i> Boiss.
<i>Hypericum repens</i> L.	<i>Hypericum repens</i> Petr. non L. (= <i>H. linarioides</i> Bosse)
<i>Hypocoum grandiflorum</i> Benth.	<i>Hypocoum imberbe</i> S.S.
<i>Iris pseudopumila</i> Tin.	<i>Iris pumila</i> L.
<i>Knautia magnifica</i> Boiss. et Orph.	<i>Knautia magnifica</i> Boiss. et Orph.
<i>Lactuca chondrillaeflora</i> Bar.	<i>Lactuca chondrillaeflora</i> Bar.
<i>Lamium longiflorum</i> Ten.	<i>Lamium longiflorum</i> Ten.
<i>Lathyrus cicera</i> L.	<i>Lathyrus cicera</i> L.
<i>L. erectus</i> Lag.	<i>L. inconspicuum</i> L.
<i>Orobis pubescens</i> Panč.	<i>L. pancicii</i> (Jur.) Adam.
<i>Lepidium perfoliatum</i> L.	<i>Lepidium perfoliatum</i> L.
<i>Lilium carniolicum</i> Bernh.	<i>Lilium carniolicum</i> Bernh.
<i>Lyospermum tenuifolium</i> S. S.	<i>Lyospermum arvense</i> L. var. <i>Sibthorpiatum</i> (Griseb.) Hol.

Статус по Петровићу	Данашњи статус
<i>Nonnea lutea</i> DC.	<i>Nonnea lutea</i> DC.
<i>Orchis henrii</i> Jord.	<i>Orchis henrii</i> Jord.
<i>O. pseudosambucina</i> Ten.	<i>O. pseudosambucina</i> Ten.
<i>O. simia</i> Lamk.	<i>O. simia</i> Lamk.
<i>O. pubescens</i> Panč.	<i>O. pubescens</i> Panč.
<i>Ornithogalum divergens</i> G.G.	<i>Ornithogalum divergens</i> G. G.
<i>O. nanum</i> Smith	<i>O. nanum</i> Smith
<i>Platanthera montana</i> Smith	<i>Platanthera montana</i> Smith
<i>Picnemon acarna</i> (L.) Kass.	<i>Picnemon acarna</i> (L.) Kass.
<i>Pinus pumilio</i> Haluk	<i>Pinus pumilio</i> Haluk
<i>Potentilla apennina</i> Ten.	<i>Potentilla apennina</i> Ten.
<i>Ruta graveolens</i> L.	<i>Ruta graveolens</i> L.
<i>Ranunculus ficaria</i> L.	<i>Ranunculus ficaria</i> L.
<i>R. velutinus</i> Ten.	<i>R. velutinus</i> Ten.
<i>Salvia horminum</i> L.	<i>Salvia horminum</i> L.
<i>S. virgata</i> Ait.	<i>S. virgata</i> Ait.
<i>Saxifraga bulbifera</i> L.	<i>Saxifraga bulbifera</i> L.
<i>Scila autumnalis</i> L.	<i>Scila autumnalis</i> L.
<i>S. amoena</i> L.	<i>S. amoena</i> L.
<i>Scorsonera stricta</i> Horn.	<i>Scorsonera stricta</i> Horn.
<i>Scutellaria alpina</i> L.	<i>Scutellaria alpina</i> L.
<i>Thymus striatus</i> Wahl.	<i>Thymus striatus</i> Wahl.
<i>Trifolium angulatum</i> DC.	<i>Trifolium angulatum</i> DC.
<i>T. michelianum</i> L.	<i>T. michelianum</i> L.
<i>T. nigrescens</i> L.	<i>T. nigrescens</i> L.
<i>T. subterraneum</i> L.	<i>T. subterraneum</i> L.
<i>Tulipa sylvestris</i> L.	<i>Tulipa sylvestris</i> L.
<i>Vicia onobrychoides</i> L.	<i>Vicia onobrychoides</i> L.
<i>Viola macedonica</i> Boiss. et Heldr.	<i>Viola macedonica</i> Boiss. et Heldr.

Од наведених врста у „Флори СР Србије” нису обрађене следеће: *Bromus confertus*, *Chenopodium ticifolium*, *Festuca loliacea*, *Heleocharis ovata* и *Pinus pumilio*.

У „Флори околине Ниша” Петровић наводи и флору појединих природних објеката у околини Ниша: Нишке тврђаве, Чаира, Виника, Горице, Габровачког брда, Суводолског брда, Нишке бање, Јелашничких винограда, Куновачког брда, Хумског брда, каменичких кршева, Горњег Матејевца, Чамурлијског брда, сићевских винограда и кршева, Сићевске клисуре, планине Селичевице и Суве планине, као и врсте са „арнаутске границе” (данас је то подручје према АП Косово и Метохија) и са Балкана (Стара планина).

„Флора околине Ниша” урађена је по угледу на „Флору Кнежевине Србије”, са анализом класа у оквиру којих иде кључ за упоређивање родова, а дат је и кључ за упоређивање врста у оквиру

родова који су политипни. За сваку врсту дат је опис биљке (морфологија), те подаци о томе на ком станишту расте (екологија) и на ком локалитету је нађена (хорологија).

Године 1885. изашла је из штампе друга књига др Саве Петровића „Додатак флори околине Ниша” (*Additamenta ad Floram Agri Nyssani*) у којој је аутор описао 160 биљака нових за флору околине Ниша, од којих су многе, по мишљењу аутора, нове и за науку. У ову књигу унесена су и нова сазнања, до којих је аутор дошао, о многим биљним врстама које су погрешно описане у првој књизи. Биљне врсте, обрађене у додатку, поред аутора сакупили су др Јосиф Панчић, професор Срета Пеливановић и Ђура Илић са својим ђацима.

Интересантне врсте описане у „Додатку флоре околине Ниша” приказане су на табели 2, у чијој десној колони је приказан данашњи статус таксона.

Табела 2. Преглед таксона које је Сава Петровић описао као нове за науку у „Додатку флори околине Ниша”

Статус по Петровићу	Данашњи статус
<i>Ranunculus nissanus</i> Petrović	<i>R. psilostachys</i> Gris.
<i>Hypericum pseudo-grandiflorum</i> Petrović	<i>H. imberbe</i> S. S. ssp. <i>pseudograndiflorum</i>
<i>Centaurea nissana</i> Petrović	<i>C. napulifera</i> Rich. ssp. <i>nissana</i>
<i>Achilea serbica</i> Petrović	<i>A. serbica</i> Nim.
<i>Nonnea pallens</i> Petrović	<i>N. pallens</i> Petrović
<i>Nonnea commutata</i> Petrović	<i>N. pallens</i> Petrović
<i>Linaria nissana</i> Petrović	<i>L. concolor</i> Gris.
<i>Orobanche serbica</i> Beck et Petrović	<i>O. serbica</i> Beck et Petrović
<i>Orobanche esulae</i> Panč.	<i>O. esulae</i> Panč.
<i>Silene pseudonutans</i> Panč.	<i>S. pseudonutans</i> Panč.
<i>Hypericum boissieri</i> Petrović	<i>H. rochelii</i> Griseb.
<i>Genista nissana</i> Petrović	<i>G. nissana</i> Petrović
<i>Rosa serbica</i> Burnat et Gremlı	?
<i>Rosa petrovići</i> Burnat et Gremlı	?
<i>Peucedanum serbicum</i> Petrović	<i>P. aegopodioides</i> (Boiss.) Vandas
<i>Carduus leiophyllus</i> Petrović	<i>C. thoermeri</i> Weikum.
<i>Festuca ovina</i> var. <i>panciciana</i> Hack	<i>F. panciciana</i> (Hack) Rich
<i>Orobanche evonymi</i> Petrović	<i>O. amethiesteda</i> Thill. var. <i>evonymi</i>

ФЛОРА

ОКОЛИНЕ НИША

НАПИСАО

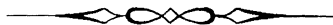
Др. С. ПЕТРОВИЋ

FLORA

AGRI NYSSANI

auctore

DR S. PETROVIĆ

БЕОГРАД

КРАЉЕВСКО-СРПСКА ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1882.

Нове врсте које је Петровић описао у „Додатку флоре околине Ниша” су *Nonnea pallens*, *Orobanche serbica* и *Genista nissana*. Такође су овде први пут за флору околине Ниша описане неке Панчићеве врсте: *Orobanche esulae* и *Silene pseudonutans*. Остале врсте су већ описане под другим именом (таб. 1). Таксони *Rosa serbica* и *R. petrovići*, које су описали Бурнат и Гремли, имају неразјашњен статус.

На основу досадашњег стања у таксономији урађена је ревизија (класификациона и номенклатурна) нових таксона које је поставио др Сава Петровић у својим делима. Све досадашње ревизије преживели су следећи таксони: *Genista nissana*, *Nonea pallens*, *Orobanche serbica*, *Ramonda nathaliae*, *Stachys milani*, *Tragopogon pterodes*, *Orobanche esulae*, *Crocus hybridus*, *Edreanthus serbicus*, *Hypochaeris maculata* ssp. *pelivanovići*, *Hieracium praecox* ssp. *pljackovicense* и *Primula acaulis* f. *alba*.

Измењени статус а исто име имају следећи таксони које је открио Петровић или су обрађени у његовим делима: *Centaurea napulifera* ssp. *nissana*, *Hypocoum imberbe* ssp. *pseudograndiflorum* и *Thymus jankae* subvar. *serbicus*.

Посебну пажњу заслужују врсте које су само синоними за већ познате и признате врсте: *Achillea serbica*, *Carduus thoemeri*, *Hypericum rochelii*, *Linaria concolor*, *Ornithogalum montanum*, *Peucedanum egopodioides*, *Ranunculus psilostachys*, *Trifolium leucanthum* и *Nennea pallens* (*N. commutata*).

Неразјашњен статус имају следећи таксони, који су везани за рад Саве Петровића: *Orobanche evonymi*, *Rosa petrovići*, *Rosa serbica*, *Tulipa petrovići* и *Ramonda permixta*. О њима, као и о другим спорним питањима из рада др Саве Петровића, даће мишљење вероватно нова генерација ботаничара.

Према неким ауторима, радови Саве Петровића имају велики значај за схватање биљногеографског положаја Ниша, његове околине, а и читаве југоисточне Србије. То се пре свега односи на присуство ендемичних и реликтних врста, по којима је ово подручје веома познато. То су ендемичне биљке из рода *Ramonda*, од којих је једну открио др Јосиф Панчић (*R. serbica*), а другу др Сава Петровић (*R. nathaliae*), а које представљају остатке некадашње добро развијене тропске флоре у овим подручјима. Тим биљкама, с обзиром на њихов значај, др Сава Петровић је поклонио велику пажњу написавши монографију „*Ramondie* у Србији и фамилија *Cirtandraceae*”, која је изашла из штампе 1885. године на 23 стране, а у којој је детаљно описао све врсте рамонда које расту у Медитерану. Међу њима посебно место заузимају балканске врсте рода *Ramonda* са својим ареалом и преклапањем тог ареала (симпатрија) на подручју Ниша. Врсту *Ramonda nathaliae* је пронашао Сава Петровић у

Јелашничкој клисури и назвао је *Ramonda nyssana*. Касније је, са Панчићем, тој врсти дао име *Ramonda nathaliae* у част краљице Наталије. О томе др Спас Сотиров врло надахнуто пише: „Данас би да зажалимо за првим називом јер је *Ramonda*, уствари право знамење, симбол нишке природе – представник њене лепоте и геолошки исконоског трајања. Доајен овдашњих бројних реликата и ендема, амбасадор далеког терцијера, прави овдашњи живи фосил”, и даље „...Нишке рамонде су се временом прославиле још више у научном свету због фасцинантне и ретке међу биљкама особине ксероанабиозе.” Овај рад је Сава Петровић читао у ученом друштву и том приликом је поменуо и трећу врсту, *Ramonda permixta*, за коју сам каже да се разликује од врсте *R. serbica* по „точкастој круници са режњевима крунице зупчастим и лишћем правилније ровашеним.” Ову врсту даље ни сам Петровић није налазио, па је у штампаном рукопису изостављена. Остаје порука будућим ботаничарима да на овај проблем обратe пажњу приликом истраживања рода *Ramonda*.

IV

Петровић је рад на проучавању флоре сматрао веома важним, јер се њиме утврђивало богатство једнога краја, па и читаве земље. Такође је био свестан да изласком његове „Флоре” није завршена инвентаризација биљног света околине Ниша. Он каже: „Са овим приноама сва штудија флоре околине Ниша није свршена. Још много и много година и много више радника треба, те да се околина Ниша, а и остала Србија добро проучи. Многи радници на овом пољу имаће много шта да привреде!”

Осим тога, сматрајући биљни свет великим богатством, које народ може да користи, он је написао врло обимну монографију „Лековито биље у Србији”, која је изашла из штампе 1883. године, на 480 страна. О том делу др Јован Туцаков каже: „Ово дело потиче из руке стручњака, школованог у Француској, који је слично Панчићу био лекар, али се потпуно одао ботаници и фармакогнозији. Петровићу је Панчић био узор, много га је ценио, по његовим упутствима радио и своја му дела посветио с дубоким поштовањем.”

У приступу свог дела Сава Петровић пише: „Познавање популарне употребе биља у лекарству нужно је за лекаре, рад' поуке нашег народа, који често пропада, због тога што се у своја домаћа непоуздана средства ослања, па због тога сувише доцкан помоћи тражи од научне медицине или је никако и не тражи. Народ се тешко помаже домаћим средствима и онда где му је болест потпуно

позната, а онда очигледно пропада кад болест не може да распозна. Дужност је, дакле, свакога, а особито лекара, да га у том правцу обучава и на прави пут упућује”.

У овом свом делу др Сава Петровић је описао око 500 врста лековитих биљака, а за сваку врсту је дао начин и историјат употребе, као и латински и народни назив биљке. Ову књигу написао је за школоване људе (апотекаре и лекаре), а сматрао је да за лаике није препоручљива. Осим лековитих, у њој су обрађене и отровне биљне врсте.

V

О делу др Саве Петровића дате су у прошлом периоду различите оцене. Савременик Панчића и Петровића, Ђорђе Ничић (1893), професор гимназије у Врању, у свом делу „Грађа за флору околине Врања” каже: „Млађи пак раденици снебивају се, да изађу са својим самосталним радовима на оном (флористичком) пољу научнога рада, на коме је до скоро владао велики џин др Панчић са својим млађим братом др Савом Петровићем, чија су величанствена дела остала као узорити споменици, који истина одушевљавају, али и застрашују млађе раденике када се појаве на том пољу научнога рада.”

Живојин Јуришић (1905) на Првом конгресу српских лекара и природњака, у реферату „Флора Краљевина Србије за прошлих сто година”, каже: „Постојаним, непрекидним проучавањем, путовањем и прикупљањем биљака по југоисточној Србији, др Сава успео је да постане такав познавалац биљака и флоре тог дела Србије, какав је био Панчић за целу Србију.” Период од 1856. до 1890. године Јуришић означава као „Панчић–Петровићев период”.

Милорад М. Јанковић (1970) у раду „Историјат флористичких проучавања у Србији” каже: „Велики прилог проучавању флоре Србије дао је и некадашњи Панчићев ученик, доктор медицине, Сава Петровић.” Анализирајући став Јуришића да први период у проучавању флоре Србије значи као Панчић–Петровићев период, он каже: „Не потцењујући заиста велики Петровићев допринос, треба ипак рећи да се Панчићев рад у првом периоду флористичких истраживања у Србији не може поредити са радом ни једног другог испитивача српске флоре, и то не само по величини резултата, већ ни по духу који је уносио и специфичан печат који је утиснут читавој тој епохи.”

Диклић, Николић и Васић (1985), анализирајући флористички и биљногеографски значај ботаничких дела др Саве Петровића, кажу: „Др Сава Петровић, као ученик и следбеник Панчића,

убраја се у пионире флористике у Србији. Међутим, његова истраживања су значајна не само за нашу флористику, већ за флористику уопште.”

О овим помало дисонантним оценама Јуришића (1905) и Јанковића (1970) Сотиров (1985) каже: „Овако високу и ласкаву оцену Петровићевог доприноса проучавању флоре Србије...”, мислећи на Јуришићеву оцену, „...оспорио је Јанковић у уводном тексту 'Флоре СР Србије' (1970)”, а затим наставља: „...Заиста, тешко је било кога стављати Панчићу уз раме, нарочито ако се има у виду познавање флоре целе Србије, па и састављачу нишке флоре било би неугодно овакво процењивање. Панчић се од лекара релативно брзо преобразио у јестаственичара, тачније ботаничара, и остао првенствено флориста целог живота. Нарастао је у научника европског калибра, постао је, како су га вредновали, 'српски Лине', а Петровић је био и, ипак, остао лекар, мада му је ботаника била 'драж живота'. Али ако издвојено посматрамо познавање флоре околине Ниша, респективно доњег Понишавља, онда је овде Петровић најмаркантнија, заправо централна фигура, што не умањује Панчићев водећи значај за флору Србије.”

На истом, I конгресу српских лекара и природњака (1904) и Милоје Симић је истакао да „оно што је Панчић за Србију, то је Петровић за Ниш”. Непобитно је да је Петровић флористички посао обављао врло савесно и стручно, ригорозно примењујући важеће стандарде научног истраживања и методологије. Сам је махом прикупио материјал непосредно на терену. Поред околине Ниша захватио је и сакупио примерке из суседних Пиротског, Врањског и Топличког округа. Прикупљане узорке обрађивао је у кабинету служећи се разноврсном литературом. Желећи да буде до краја коректан слао је сумњиве примерке иностраним специјалистима, а и сам је ради поређења и коначне детерминације своје хербарске узорке упоређивао у хербарима широм Европе, у Француској, Швајцарској, Пешти и Бечу. Дакле, са методолошког становишта његов методолошки приступ био је беспрекоран и указује на његову аутентичност као флористичара.

Што се тиче сарадње, ради што бољег приказивања флоре околине Ниша, она се одвијала на две релације. Прва релација су били ботаничари – професори биологије, лекари и други интелектуалци ондашњег времена који су Сави Петровићу помагали у прикупљању флористичког материјала на терену и са нових, тек ослобођених територија јужније од Ниша. Ту пре свега долази до сарадње са његовим учитељем доктором Панчићем, о чему сам Петровић, у посвети на примерку дисертације коју му шаље, каже: „примите овај мали знак захвалности за Ваше очинске савете”. Знао

је Петровић да захвали свом учитељу у свакој прилици: „Ваш пријатељски савет није заборављен и воља, коју сте ми Ви за науку улили умели, сачувана је.” С друге стране, Петровић је несебично неке нове и ретке материјале обрадио са Панчићем (*Ramonda nathaliae* Pančić et Petrović), а неке је Панчић и сам обрадио (*Tragopogon pterodes* Pančić) иако их је Петровић пронашао. Тај заједнички рад користио је и Панчићу у састављању „Додатка флори Кнежевине Србије” и Петровићу у издавању „Додатка флори околине Ниша”. Панчић је помагао у прикупљању материјала и за „Флору...” и за „Додатак флори околине Ниша”, што се види из уводног дела једне и друге књиге. Но, осим Панчића, велику помоћ у прикупљању материјала пружио му је Срета Пеливановић. Петровић му је захвалио за ту сарадњу не само помињући га као сарадника у уводу обе књиге, већ је и неке таксоне назвао његовим именом (*Hypochaeris maculata* ssp. *pelivanovići* Petrović).

Биље са ондашње српско-турске границе према Косову сакупио му је др Ђока Димитријевић, а са Балкана (Стара планина) доносили су му га пуковници Здравковић и Јован Петровић и већ поменути Ђока Димитријевић. За околину Ниша биље је прикупљао и Г. Ђура Илић са својим ђацима, један *Ornithogalum* му је донео Г. Хофман из Нишке Бање, а *Androsace* др Данић са Балкана.

Сам Петровић је помагао да се флора појединих нових крајева боље проучи. О томе Ђорђе Ничић (1893) каже: „Године 1886. упознао сам се са др Савом Петровићем, који ми је после смрти др Панчића искључиво помагао у раду око проучавања флоре околине Врања, а и пре тога велику ми помоћ указивао у том послу, зашто нека је и њему на овом месту вечни помен и слава!”, и даље „У друштву са др Савом Петровићем за десет дана обишли смо Плачевицу, Светог Илију Честелинског, Кумаревску чуку, Облик, Врањску бању и друга места у околини Врања.”

У то време (1886) њима се придружио и др Јосиф Панчић. Дана 25. маја су се дресином упутили у Предејане, одакле су 26. коњима кренули пут Рупља и Острозуба у потрази за ендемореликтом *Prunus laurocerasus* L. (зелениче). На падинама Острозуба, „усред грубе дивљачности” нашли су зелениче, о чему Ничић (1893) пише: „После оног усхићења и онакве радости, каква се ретко рађа у животу човека, ми се приближавамо са највећим одушевљењем овој залуталој биљци и не могосмо се довољно нагледати и надивити лепоти њеног лишћа”.

Петровић је обрадио и научне називе биљака у књизи Јована Мишковића „Ређа и нова имена биља”, која је изашла 1885. године.

Друга релација сарадње иде према иностранству, где Петровић сарађује са, за то време, врло познатим именима из света флористике – Беком, Бурнатом, Гремлијем и Левијером. Са првим је сарађивао на осветљавању спорних таксона из рода *Orobanche* L. Том приликом су описали једну нову врсту под именом *Orobanche serbica* Beck et Petrović. Остало је међу њима неразјашњено питање да ли постоји врста *Orobanche evonymi* Petrović или је то *O. atica* Reut, како је сматрао Бек. Много касније тај таксон је разјашњен под именом *O. amethystea* Thuill. var. *evonymi* (Petrović) Beck. Са швајцарским ботаничарима Бурнатом и Гремлијем сарађивао је на пољу обраде рода *Rosa* L. Из те сарадње произашле су две нове врсте, *R. serbica* и *R. petrovići*, обе из секције *Rubiginosae* Chrest. Ове врсте се не помињу као синоними у данашњим флорама, мада је очигледно да се ради о данашњим врстама *R. micrantha* Boiss. и *R. glutinosa* S. S. Са др Левијером из Француске сарађивао је у обради рода *Tulipa* L. У овом роду Петровић је у додатку обрадио врсту *T. silvestris* L., док је Левијер ову врсту на основу Петровићевог материјала идентификовао као *T. petrovići*, а сматрало се да обе ове врсте представљају подивљалу врсту *T. turcica*. У едицији „Флора СР Србије” се уопште не помиње код обраде рода *Tulipa*, што је изазов за младе ботаничаре.

VI

Своју имовину Петровић је тестаментом завештао у родољубиве и добротворне сврхе. Хербар и богату ботаничку библиотеку даривао је нишкој гимназији; овај поклон изгледа никада није доспео до примаоца. Постоји траг да „старатељски судија суда вароши Београда моли да се одреди једно стручно лице које се има старати да се хербаријум, кога је покојни др Сава Петровић завештао нишкој гимназији, сачува у добром стању док се не преда нишкој гимназији”. За тај посао су одређени Стеван Јакшић, професор Велике школе, и Ранко Петровић, професор I београдске гимназије. Хербар је срећан 1891. године и сачињен је списак ботаничких књига из библиотеке Саве Петровића. Међутим, у нишкој гимназији „Стеван Сремац”, која је настављач традиције гимназије из времена пре I светског рата, не налазе се ни хербар ни ботаничка библиотека др Саве Петровића. Где им се приметно траг, до данас није осветљено. Данас се у хербарима Института за ботанику и ботаничке баште „Јевремовац” и Природњачког музеја налазе само појединачни егземплари које је др Сава Петровић поконио овим институцијама. Такође се и у хербару Ботаничког завода ПИМФ-а у Загребу налазе егземплари, које је Петровић, вероватно, слао на поклон овој институцији.

Осталу имовину: кућу, плац, новац и хартије од вредности наменио је за оснивање задужбинског фонда за финансирање прегалаца на пољу изучавања флоре Србије. О томе др Сотиров пише: „Међутим, треба истаћи да је и пре доношења Статута задужбине, после завршетка I светског рата, неколико виђених београдских ботаничара користило новчану помоћ из задужбине др Саве Петровића: Стеван Јаковљевић, Павле Черњавски, Љубомир Глишић, Игор Рудски, Радивоје Мариновић, Муравјов и други”, и даље: „Непозната нам је судбина некретнина и главнице фонда током II светског рата и после њега... Поставља се и питање евентуалног актуелног власништва сачуваног легата и даљег функционисања фонда...”

Какав је др Петровић био човек? Какво је било његово друштвено биће? О томе преносимо мишљење његовог биографа др С. Сотирова, без сумње најбољег познаваоца живота, дела и суштине самог Саве Петровића као човека у целости:

„Какав је, колики је и да ли је др Сава Петровић у друштвено-политичком смислу био човек епохе коју је проживео, односно, какви су били његови друштвени погледи и ставови, да ли је био на страни сутрашњице? Непосредних сведочанстава немамо. Али у Србији друге половине XIX века владале су необично динамичне и сложене, противречне друштвене, политичке, идејне и културне прилике. Социјално и економско раслојавање нације, нагомилавање класних супротности, постајало је све изразитије иако је буржоазија и даље била у успону. На идеолошко-политичкој позорници земље сукобљавали су се и жестоко обрачунавали носиоци мноштва различитих струјања, програма, циљева и схватања националних и класних интереса. Конце су вукли и аутократски оријентисани монарх са дворском камарилом, и грађанска опозиција жељна одрешених руку у борби за помоћ у подели профита, и свештенство у коме се осећала подвојеност између традиције и потреба за прилагођавањем, и напредна српска омладина задојена и романтизмом, и просветитељством у духу Живојина Жујовића, али и револуционарношћу под утицајем Светозара Марковића (који је практично био вршњак др Саве Петровића). Мало је истражено, али на основу онога што се ипак зна, учење Дарвина, његов идејни аспект, и у Србији је наишао на плодно тло. Бројни Панчићеви студенти (потом његови и сарадници С. Петровића) постају отворене присталице, преводиоци и пропагатори еволуционистичког учења, као Јован Бадемлић (Београд, Ниш), Љуба Давидовић (Врање), Добросав Ружић (Ужице), Ђорђе Ничић (Врање, Пирот), Витомир Младеновић (Шабаци) и др. Као пример 'конфузности' наводимо да је 'Просветни гласник', орган ондашњег Министарства просвете и црквених дела (!) објавио читаву серију прилога у којима се пропагира и велича дарвинизам – чудан састанак конзерватизма и прогреса.

Где се у читавом том усковитланом друштвено-политичком каруселу налазио Сава Петровић? Без обзира што се обавезиван дужношћу и положајем кретао у највишим круговима државе и власти др Сава Петровић се није елитистички постављао и понашао. Могао је да је хтео – како каже Јуришић – као службеник и официр највишег ранга да стекне велики иметак и да комфорно и мирно проживи. Уместо тога, он се, премда болестан, ломатао кршем југоистока Србије, упорно и самопрегорно радио, хабао се, те стекао славу заслужног ботаничара и поштовање колега флористичара широм Европе.

Др Сава Петровић је пре свега био несебични родољуб и фанатичан радник. Журио је да у складу са здравим народским етичким мерилима да узвишенији смисао своме животу и остави добру успомену за собом. Све док му је снага дозвољавала саламао се дубодолинама карпатског и родонског масива у мисији чијих позитивних последица тек данас – бар тако умишљамо – постајемо сасвим свесни. Он је први дао детаљан и систематски преглед биљног покривача једног од стратегијски најважнијих делова Србије. На основу његове инвентаризације наметнуо се закључак о вансеријском богатству и разноликости нишке вегетације, који ће доцкан бити потврђен и употпуњен. Тиме је др Сава Петровић утврдио простор за много мудрију визију управљања и развоја Понишавља и Јужног Поморавља, која још није потпуно остварена.

Дакле, да ли је Сава Петровић био на страни напретка? Да, био је, а у извесном смислу – схватајући значај биљног покривача за предеона вредновања – налазио се и испред епохе којој је припадао.

Он је био осећајан и демократа, до чега долазимо анализирајући његова размишљања. Поникао у занатској породици сељачке Мачве, Петровић је био дубоко срастао с народом, при чему је под том категоријом подразумевао не управљачке кругове, већ широке слојеве неугог сељаштва и ситне занатлије. Отуда потиче и таквом народу је упуњено његово родољубље и просветитељство.”

На крају желимо да кажемо да је др Сава Петровић значајна фигура наше науке, а његова ангажованост на пољу флористике довела је до таквих открића, која се користе у обради савремених и наших и иностраних флора.

Иако лекар по занимању, познатији је као ботаничар, таксоном, мада је дао значајан допринос и фармакогнозији. У ботаници је одмах иза Панчића. Они за сада представљају две непревазиђене фигуре српске ботанике.

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА ДР САВЕ ПЕТРОВИЋА

1866.

1. Петровић, С.: *De la nastomanie*. – Докторска дисертација, 44 стр., 11 поглавља. Париз.

1875.

2. Петровић, С.: *Прејиварање и љикривање болесџи код војника*. – Београд, 221 стр.

1880.

3. Петровић, С.: *Предохрана од јекџике*. – Београд, 62 стр.

1882.

4. Петровић, С.: *Војно-саниџејска сџаџисџика за 1879. годину*. – Београд, 315 стр.
5. Петровић, С.: *Флора околине Ниша. (Flora Agri Nyssani)*. – Београд, 950 стр.

1883.

6. Петровић, С.: *Лековиџо биље у Србији*. – Београд, 480 стр.

1885.

7. Петровић, С.: *Dodatak flori okoline Niša. (Additamenta ad Floram Agri Nyssani)*. – Београд, 281 стр.
8. Петровић, С.: *Рамондије у Србији и фамилија Цирџандрацеје*. – Гласник Српског ученог друштва, LXII: 101–123. – Београд.

1887.

9. Petrović, S.: *Stachys milanii Petrović*. – In: *Scrinia Florae Selectae*, 6: 117. (Magnier, C., ed.). Saint-Quentin.

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА КОРИШЋЕНИХ ЗА ПИСАЊЕ РАДА О САВИ ПЕТРОВИЋУ И Његовом ДЕЛУ

1. Јуришић, Ј.Ј., (1889): *Др Сава Пејџровић*. – Просветни гласник, 10 (3–4): 115–119. – Београд.
2. Ничић, Ђ., (1893): *Грађа за флору околине Врања*. – Наставник, 4: 1–78. – Београд.
3. Јанковић, М. М., (1970): *Исџорија флорисџичких џроучавања у Србији*. – In: *Флора СР Србије*, 1: 3–28. САНУ. – Београд.

4. Туцаков, Ј., (1973): *Лечење биљем*. – Рад. – Београд.
5. Сотиров, С., (1985): *Др Сава Пејровић – животи и дело*. – Зборник радова са Симпозијума Стогодишњица Флоре околине Ниша (Рањеловић, Н., ed.): 3–14. – Ниш.
6. Рањеловић, Н., (1985): *Др Сава Пејровић као бољаничар*. – Зборник радова са Симпозијума Стогодишњица Флоре околине Ниша (Рањеловић, Н., ed.): 15–19. – Ниш.
7. Николић, В., Диклић, Н., Васић, О., (1985): *Осврћ на таксономска и биљногеографска проучавања флоре околине Ниша Саве Пејровића*. – Зборник радова са Симпозијума Стогодишњица Флоре околине Ниша (Рањеловић, Н., ed.): 41–49. – Ниш.
8. Јовановић, В., (1985): *Геобољаничка исцрживања у југоисточној Србији у периоду до Другој светској рати*. – Зборник радова са Симпозијума Стогодишњица Флоре околине Ниша (Рањеловић, Н., ed.): 50–54. – Ниш.
9. Стаменковић, В., (1985): *Флора југоисточне Србије некад и сад*. – Зборник радова са Симпозијума Стогодишњица Флоре околине Ниша (Рањеловић, Н., ed.): 55–68. – Ниш.

SAVA PETROVIĆ
(1839-1889)

Dr Sava Petrović was born in 1839, in Šabac, where he received elementary and lower gymnasium education. He finished higher gymnasium and Lycaem in Belgrade, and studies of medicine in Paris. He worked in Kruševac and Belgrade as physician, chief of medical corps and personal physician of King Milan Obrenović. He died in Belgrade in 1889.

His scientific contribution is significant in the area of phyto-pharmacology, medicine and botany. In the area of medicine he was dealing with the problems of nostalgia (behavior of young soldiers in the Serbian Army) and tuberculosis (highly dangerous and, at that time, incurable disease).

But, he is more recognized and has achieved greater results in phyto-pharmacology and botany. He wrote the first Serbian Pharmecopeia "*Medicinal Herb's of Serbia*", describing about 450 medical plants.

Yet, his exceptional results were in botany. He wrote two voluminous works "*Flora of Niš Region*" (Flora Agri Nyssani) and "*Supplement to Flora of Niš Region*", and monograph on endemic ramonda, two of them were found in the region of Niš, *Ramonda serbica Pančić* and *R. nathaliae Pančić et Petrović*, and noted about 1600 plant species and its diffusion and ecology. He also described a number of new taxa for the science of botany, for example: *Genista nissana*, *Nonnea pallens*, *Orobaonche serbica* (with Beck), *Ramonda nathaliae* (with Pančić), *Stachys milanii*, *Crocus hybridus* (*Crocus chrysanthus x adamii*), *Edraianthus serbicus*, *Hypochaeris maculata* ssp. *pelivanovići*, *Hieracium praecox* ssp. *pljackovicense*, *Primula acaulis* f. *alba* and *Centaurea napulifera* ssp. *nyssana*. Also, he discovered over 80 new species of Serbian flora, many of them being endemic and relict plants.

Working together with Josif Pančić he helped to better exploration and study of newly liberated southern parts of Serbia from the Turks.